

24.01 Batı Felsefesi Klasikleri

Prof. Rae Langton

II. Aristoteles

Ders 6. Aristoteles'in *Ruh Üzerine* çalışması

1. *Form ve işlev olarak ruh.* Aristoteles der ki yaşayan organizma beden ile ruhun birlikteliğidir; tıpkı gözün gözbebeği ile birlikte görme ve bir baltanın metal ile birlikte kesebilme gücü olması gibi. Ruh, bedenin formu veya işlevsel düzenlemesidir. Başka bir yerde bu çözümlemenin ruhun tekil etkimelerinde nasıl olduğunu açıklar, örneğin öfkede:

Eğilimlerin tanımları şöyle olacaktır: 'Öfke, verilen türdeki bir beden in veya bu beden in bir parçası veya yetisinin bir tür hareketidir; bir şeyden dolayı ve başka bir şey içindir.' Oldukça genel bir halde veya belirli bir tür ruh için, ruha dair bir teorisi olmak, hâlihazırda doğa filozofunun uzmanlık alanına dâhildir. Fakat doğa filozofu ve diyalektikçi her bir etkimenin, mesela 'Öfke nedir?' sorusuna cevap olarak, başka tanımını vereceklerdir. Diyalektikçi bunun intikam alma veya benzeri bir şeyin arzusu olduğunu söylerken, doğa filozofu bunun kanın kaynaması ve kalple ilgili sıcak şeyler olduğunu söyleyecektir. Bunlardan biri maddeyi yorumlarken diğeri form ve gerekçeleri yorumlayacaktır. Çünkü bir şeyin gerekçeleri verilenlerdir; fakat bu gerekçelerin ortaya çıkabilmeleri için uygun türdeki maddede olmaları zorunludur. Bu durum bir evi ele aldığımızda da geçerlidir; evin gerekçesi 'rüzgâr, yağmur ve güneşin yıkımından koruyan bir örtü' benzeri bir şey olacaktır. Bir yanda evin taşlar, tuğlalar ve kolonlardan oluştuğunu söyleyecek bir filozof dururken, diğeri yandaki evin verilen amaçlar için olan bu şeylerin içindeki form olduğunu söyleyecektir. Bu durumda bunlardan hangisi doğa filozofudur? Evi maddesi bağlamında tanımlayıp gerekçeleriyle ilgili hiçbir şey bilmeyen mi; evi yalnızca gerekçeleri üzerinden tanımlayan mı? Yoksa hem madde hem gerekçeyi dikkate alarak tanım yapan mı? Bu durumda her ikisinden biri için ne diyeceğiz? Ya da maddenin veya diğeri şeylerin ayrılmaz olan eğilimlerinin her ikisinden biriyle bütün olarak uğraşmanın hiçbir felsefecinin sahası olduğunu mu söylemek doğrudur? Ama doğa filozofu uygun beden ve maddenin bütün işlev ve eğilimleriyle uğraşırken, bir başkası bu çeşit olmayan şeylerle uğraşabilir; bazı durumlarda bu, marangoz veya doktor gibi zanaatkâr olabilir. Bazı durumlarda da, ayrılmaz şeyleri, özel bir beden in değil de soyut olarak bir şeyin eğilimleri olarak değerlendiren kişi de matematikçi ama gerçekten ayrıştırılmış olarak değerlendiren de ilk felsefeci (metafizikçi, ç.n.) değil midir? Mesela öfke ve korku gibi ruhun eğilimleri, çizgi ve yüzeyin ayrıştırılamamalarından farklı olarak, yaşayan şeylerin doğal maddelerinden bu halde ayrıştırılamazlardır. (403a35-403b32)

2. *Aristoteles'te işlevselcilik ve "armoni teorisi".* Ev tuğlalar ve barınaktır; kızgınlık kaynayan kan ve intikam arzusudur. Simmias'ın *Phaidon*'da ortaya koyduğu, ruhun "armoni teorisini" hatırlarsanız: tıpkı lirin tahta ve teller ile birlikte uyumlu olması gibi insan da beden ile ruhun uyumudur. Bu iki modelde de, ruh beden in ona bir şeyi yapma kabiliyetini veren düzenleyici gibi görünür. Çağdaş Felsefede zihne dair bu yaklaşım *işlevselcilik* olarak bilinir.

3. *İşlevselciliğin bazı üstünlükleri.* Ruha veya zihne dair bu yaklaşım düalizm ve maddecilik arasında bir "orta yol" gösterir. "Ben nelerden yapıldım?" sorusunu, "Ben ne yapabilirim?" sorusuna dönüştürür.

(i) *Süreklilik.* Zihni veya ruhu olan şeyler ile bunlara sahip olmayan şeyler arasında bir devamlılık vardır: Cansız şeyler belirli kabiliyetlere, fakat hayata özgü kabiliyetler hariç, sahip olmak için düzenlenebilirler.

(ii) *Çoklu gerçekleştirilebilirlik.* İşlevsel durumların veya ruhun hallerinin pek çok farklı türden bedenlerde ortaya çıkma ihtimali vardır: Maddesel açıdan farklı olan şeyler, ne yapabildiklerine göre işlevsel düzeyde benzer olabilirler. Aristoteles'e göre

“hayvanların (bitkilerin; ç.n.) kökleri ile hayvanların ağızları birbirlerinin andırırlar, ikisi de besin alımına hizmet ederler” (412b1); aynı şekilde tuğladan da olsa tahtadan da olsa evler barınak olarak iş görürler. Bu bağlamda ruhu düşünürsek, muhtemeldir ki (bu Aristoteles’in düşüncesi değildir!) bir şey ruhtan tamamen farklı bir yapıya sahip olsa bile ruhun işlevlerini yerine getirebilir – satranç oynayan bir bilgisayar gibi.

(iii) *Açıklayıcı otonomi.* Ruh veya zihin ile ilgili açıklamalarımız bir tür kendinden açıklamaya yer açar. Nasıl öfkeyi açıklayanın, “diyalektikçinin” bize öfkenin ne olduğunu anlatmak için kaynayan kana dair olguları bilmesine gerek yoksa aklı anlamak için de maddeyi anlamamıza gerek yoktur.

4. *Aristoteles’in armoni teorisine bakışı.* *Ruh Üzerine*’nin başlarında Aristoteles armoni teorisinden bahseder ve teoriyi reddeder. Armoni teorisi ve Aristoteles’in açıklamaları arasındaki ortak temel göz önünde bulundurulduğunda bu durum düşündürücüdür. Neden bu teoriyi reddeder? Kesin olmayan iki öneri:

(i) *İlk deneme: işlevselcilik maddeye fazla önem atfeder.* Bazı uzmanlar (örneğin Burnyeat) Aristoteles’in işlevselciliği ve armoni teorisini reddedeceğini söylerler; çünkü bunlar maddeye öncelikli bir rol atfederler: işlevselcilik maddeciliğe çok yakındır. Şüphesiz, lir parçalanırsa uyumun ortadan kalkması gibi, Simmias’ın işaret ettiği de beden gidince ruhun yok olacağıydı. Aristoteles, Simmias ile aynı fikirde olmaz mıydı? Belki de olmazdı. Zorlu bir yazısında Aristoteles ruhun yetilerinden bir tanesinin, düşünmenin bedene bağımlı olmadığını iddia eder: “duyumsama yetisi bedene bağımlıdır, fakat düşünce bedenden ayrılabilir” (429b:1) demiştir. Bu zorlu tez Aristoteles’in bunun kadar zorlu olan düşüncenin ‘bütün şeylerin oluşlarıyla alakalı’ olandır dediği görüşüne dayanır. Herhangi bir şey düşünce için muhtemel bir konu olduğundan, düşünce bir şekilde bütün formları üstlenebilmek yeteneğini barındırır. (Buna göre düşüncenin maddesiz olmak yerine özel bir “evrensel” maddeye ihtiyacı vardır.)

(ii) *İkinci deneme: işlevselcilik maddeyi yeterince ciddiye almamaktadır.* Üstteki bölüm şöyle bir ipucu verir: zihne işlevselci yaklaşım, maddeyi oldukça bozar. Gerçek bir filozof bir hayvanın biçimsel ve maddesel özellikleriyle ilgilenir. Öfkenin tanımını kaynayan kan ile ilgili hiç düşünmeden veren teorisyen veya ‘diyalektikçi’ ise, zihin üzerine olan felsefesini matematik gibi icra eder. Bir matematikçi için çizgilerin veya yüzeylerin doğasını maddesel şeylerden soyutlayarak çalışmak bir sıkıntı yaratmaz; ama ruhu çalışırken bu durum geçerli değildir; çünkü ruhun etkimleri “yaşayan şeylerin doğal maddesinden ayrılmazdır”.

Hilary Putnam, ‘Philosophy and our mental life’ (1973), reprinted in *Mind, Language and Reality: Philosophical Papers Vol 2*, Cambridge University press, 1975.

Putnam and Nussbaum, ‘Changing aristotle’s Mind’ (1992), *Essays on Aristotle’s De Anima*, ed. Nussbaum and Amelie Oksenberg Rorty, O.U.P.

Miles Burnyeat, ‘Is an Aristotelian philosophy of mind still credible?’, in *Essays on Aristotle’s De Anima* (ed. Nussbaum and Rorty).

Bir sonraki Ders için okuma: Nikomakhos’a Etik Kitap I, özellikle 1097a:15-1098a:15.